

การศึกษาชีวิตประจำวันของกะเหรี่ยงพลัดถิ่นใน

กรุงเทพมหานคร

A study of everyday life of the diasporic Karen in Bangkok

บัณฑิต สัตย์เพริศพราย¹ กมล เผ่าสวัสดิ์² & เกษม เพ็ญภินันท์²

Bundit Satpretpri, Kamol Phaosavasdi & Kasem Phenpinant

Corresponding author: bundit@rumail.ru.ac.th

Received: 26/12/66 Revised: 20/01/67 Accepted: 20/01/67

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องราวชีวิตประจำวันของกะเหรี่ยงพลัดถิ่นใน กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาแนวคิดชีวิตประจำวันจากผลงานของ Henri Lefebvre ที่กล่าวถึงแนวคิดการวิเคราะห์ชีวิตประจำวัน รวมถึงแนวคิดคนพลัดถิ่นและวัฒนธรรมข้ามแดนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตประจำวันของคนพลัดถิ่นชาวกะเหรี่ยงในสังคมกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หัวข้อ “ภาพยนตร์ศิลปะ เรื่อง มะลิ : เรื่องราวชีวิตประจำวันของกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในกรุงเทพมหานคร” ของหลักสูตร

¹ นิสิตศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Ph.D candidate, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

² คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

ศิลปกรรมศาสตร์คุณภูิบัณฑิต จากการเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกของชาวกะเหรี่ยงที่ทำอาชีพแม่บ้านในกรุงเทพมหานคร โดยได้นำแนวคิดชีวิตประจำวัน (everyday life) และการวิเคราะห์จังหวะ (Rhythmanalysis) ทั้งการวิเคราะห์จังหวะเวลา (Temporal Rhythms), จังหวะเชิงพื้นที่ (Spatial Rhythms) และจังหวะทางสังคม (Social Rhythms) รวมถึงแนวคิดการโยกย้ายถิ่นฐาน คนพลัดถิ่น และวัฒนธรรมข้ามแดน มาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดในการสร้างสรรค์ภาพยนตร์ศิลปะเรื่องดังกล่าว

จากการศึกษาพบว่า ชีวิตประจำวันของคนพลัดถิ่นนั้นไม่ได้ซ้ำซากจำเจ แต่สามารถเคลื่อนไหวไปตามสังคมนรอบตัว เช่น ตารางการทำงาน, การเติบโตของเด็กๆ ในบ้าน หรือคำสั่งจากนายจ้าง และคนพลัดถิ่นนั้นจะอยู่ในมโนทัศน์ของคำว่า ‘บ้าน’ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่ แต่ยังหมายรวมถึงที่พำนักอาศัย ดังนั้นบ้านของคนพลัดถิ่นจึงไม่ได้มีแห่งเดียว แต่มีหลายแห่ง แต่แห่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ‘บ้านในจินตนาการ’ ที่เขาตั้งใจปลูกสร้างขึ้นจากเรื่องเล่าของตนเอง ซึ่งแฝงไว้ด้วยความรู้สึกสูญเสียบ้านในถิ่นฐานเดิมในขณะเดียวกัน ‘บ้านในจินตนาการ’ ทำให้บรรดาคนพลัดถิ่นสามารถนิยาม ‘รากเหง้า’ ซึ่งเป็นที่มา และค้นหา ‘เส้นทาง’ ซึ่งเป็นที่ไป สำหรับการตั้งรกรากถิ่นฐานใหม่

คำสำคัญ: ชีวิตประจำวัน; กะเหรี่ยง; คนพลัดถิ่น

Abstract

A study of everyday life story of the diasporic Karen in Bangkok which concerns the concept of everyday life of Henri Lefebvre's, as well as the concept of diaspora and transculturalism with a purpose to study the everyday life of the Karen displaced people in Bangkok. This is some data from interviews which are a part of dissertation of Doctor of Fine and applied Arts Program titled "ART FILM "MALI": EVERYDAY LIFE STORY OF THE DIASPORIC KAREN IN BANGKOK" by collecting data from documents and in-depth interview of two Karen maids in Bangkok. The study brings the concept of Henri Lefebvre's Everyday Life and Rhythmanalysis: Temporal Rhythms, Spatial Rhythms, Social Rhythms and concept of migration, diaspora, and cross-border cultures to analyze for developing to the art film.

The study found that the everyday life of the diasporic Karen is not monotonous, but can gradually change according to the social environment around them, such as a work-schedule, the child-upbringing, and whatever jobs the employer orders. Diasporic people are in the concept of 'home' which not just a place but also includes dwelling. Therefore, the home of diasporic people is not the only one, but there are many. But the most important home is 'Imaginary home' that they intend to build from their own

story. It fills a sense of losing the home where they originally from (root) and find the path of their life (route) for resettlement.

Keyword: Everyday life; Karen; Diaspora

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่โดยเฉพาะประเทศที่อยู่ในระบบทุนนิยมนั้น ผู้คนต่างมีอิสระเสรีในการใช้ชีวิต บางคนพยายามทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่มีมูลค่าสูง บางคนมีอาชีพเสริมที่หลากหลาย จนดูเหมือนว่าชีวิตจะมีความหลากหลาย แต่ก็มีอีกหลายคนที่ตรากตรำทำงานจนมีชีวิตที่ดูเหมือนธรรมดาและเป็นปกติสุข แต่จังหวะชีวิตที่ดูเหมือนจะธรรมดานั้นในความเป็นจริงแล้วมิได้มีความธรรมดาในตัวตนของมัน บางคนอาจจะต้องผ่านการทำงานจำนวนมาก จนขัดเกลาทักษะ ฝีมือ และสุดท้ายอาจเหลือเพียงอาชีพเดียวสำหรับเขา บางคนไม่ได้มีความสามารถมากเพียงพอ จึงต้องจำทนกับอาชีพที่ไม่ต้องการ อาจเป็นเพราะมาจากการประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน เราจึงไม่สามารถรู้ได้เลยว่าการดำเนินชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะในสังคมเมือง (urban) ที่เราเห็นด้วยตาเปล่านั้น จังหวะชีวิตของเขานั้นเป็นอย่างไร ดังนั้นเราต้องทำการวิเคราะห์จังหวะชีวิต (rhythmanalysis) ของเขาเหล่านั้นเพื่อทราบตัวตนที่แท้จริงเพื่อความเข้าใจในแต่ละปัจเจกบุคคล (Lefebvre, 2004)

ผู้เขียนซึ่งนับว่าเป็นชนชั้นกลางในสังคมเมือง ก็เหมือนกับคนอื่นทั่วๆ ไปที่มักทำงานเพื่อความมั่นคงสำหรับครอบครัว ผู้เขียนเคยมีประสบการณ์การ

ว่าจ้างแม่บ้านคนหนึ่งเพื่อมาทำหน้าที่ช่วยงานบ้าน และดูแลลูกๆ และด้วยเหตุผลของต้นทุนในการจ้างงาน จึงไม่สามารถว่าจ้างชาวไทยที่มีค่าแรงสูง จึงต้องว่าจ้างแรงงานต่างชาติชาวกะเหรี่ยง ทำให้ได้สัมผัสถึงการดำเนินชีวิต และจังหวะชีวิตของชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย โดยในวงจรชีวิตของเขาในตอนแรก เราไม่ได้รู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้ว เขาเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวเรา และในขณะเดียวกันก็ไม่ได้รู้สึกว่าเขาแปลกแยก แต่ความเป็นจริงแล้ว เขานั้นแปลกแยก ดังนั้นผู้เขียนจึงเริ่มสนใจในชีวิตของชาวต่างชาติผู้นี้ที่จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของเรา

ในตอนแรกผู้เขียนมองแม่บ้านคนนี้เป็นเพียงพี่เลี้ยงเด็กต่างด้าว ซึ่งตามข่าวหน้าหนังสือพิมพ์มักพบเห็นข่าวร้ายๆ ของชาวต่างด้าว ทำให้ต้องคอยระวังการที่มีคนต่างด้าวมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันพอสมควร ซึ่งต่างจากบุตรสาวที่มองพี่เลี้ยงอย่างคนใกล้ชิด และให้คุณค่าต่อพี่เลี้ยงเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากความผูกพันที่ทั้งสองอยู่ด้วยกันตลอดเวลาอันเนื่อง และที่สำคัญคงเป็นเพราะการมองของเด็กที่ปราศจากประสบการณ์ต่างๆ จึงเป็นการมองด้วยสายตาที่ใส บริสุทธิ์ มิได้ผ่านกรอบของแนวคิดใดๆ มาก่อน เมื่อเวลาผ่านไป ด้วยความผูกพันของบุตรสาวทั้งสองกับพี่เลี้ยงชาวกะเหรี่ยง จึงมีการแสดงออกต่อพี่เลี้ยงดังญาติคนสนิท และทำให้ครอบครัวเริ่มให้ความสำคัญต่อตัวตนของความเป็นคนธรรมดา และเริ่มตั้งข้อสังเกตถึงความสำคัญของคนต่างด้าวในวงจรของชีวิต

ด้วยเรื่องราวของพี่เลี้ยงเด็กต่างด้าวคนนี้ จึงทำให้รู้สึกและสัมผัสได้ถึงความรู้สึกลูกสาวที่มีต่อแม่บ้านชาวต่างชาติ จนส่งผลก่อเป็นแรงตลใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงที่เข้ามาทำงานในเมืองหลวง

โดยเฉพาะผู้ที่มีอาชีพแม่บ้าน หรือพี่เลี้ยงเด็ก ที่ต้องมีชีวิตพลัดถิ่นผ่านเส้นทาง (Route) ต่างๆ อันไกลออกมาจากรากเหง้า (Root) ของตนเอง โดยการใช้ชีวิตประจำวัน (Everyday life) ผ่านบริบทโดยรอบ เพื่อพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ในระบบทุนนิยม โดยการสร้างเป้าหมายหาพื้นที่ของบ้านในจินตนาการ (Imaginary home) ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ที่ยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัด

ผู้เขียนจึงขอเสนอการศึกษาชีวิตประจำวันของกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในกรุงเทพมหานคร โดยจะเป็นการศึกษาที่จะทำให้ได้เข้าใจในชีวิตประจำวัน (Everyday life) อาจตีความในเชิงลึกคือ “ชีวิตในทุกๆ วัน” ซึ่งหมายรวมถึง ชีวิต เวลา สถานที่ และมิติความสัมพันธ์ทางสังคมของคนหนึ่งคน ที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ โอกาส ความคาดหวังในชีวิตและสังคม ทศนะการมองโลก สำนึกทางชนชั้น ฯลฯ ด้วยการศึกษาผ่านการวิเคราะห์จังหวะ (rhythmanalysis) ของชาวกะเหรี่ยงที่อาจเป็นเพียงชีวิตธรรมดาๆ ชีวิตหนึ่ง แต่สามารถสะท้อนมุมมองธรรมดาๆ นี้ เพื่อสร้างพื้นที่ (Space) ให้กับกลุ่มที่มีชีวิตที่มีรากเหง้า (Root) แห่งความเป็นชนบท (Ruralization) สู่มลพิษ (Route) ใหม่ของความเป็นเมือง (Urbanization) ซึ่งเป็นสิ่งที่ Henry Lefebvre ให้ความสำคัญกว่าความเป็นสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) ในโลกของทุนนิยม (Goonewardena et al., 2008) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสร้างสรรค์เป็นผลงานภาพยนตร์ศิลปะผ่านมิติของการใช้ชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในกรุงเทพมหานคร ที่ทำให้ผู้ชมได้ตระหนักถึงชีวิตของชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นเหล่านี้ต่อไป

เนื้อหาสาระ

ด้วยความสนใจของผู้เขียนที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงที่มีเหตุจำเป็นต้องเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาเรื่องการใช้ชีวิตของคนเหล่านี้ในพื้นที่ที่แตกต่างจากต้นกำเนิดว่ามีการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันอย่างไร ซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และอนาคตผู้เขียนจึงหาวิธีที่จะสะท้อนการใช้ชีวิตของคนกลุ่มนี้ที่มีการใช้ชีวิตประจำวัน (Everyday life) ในฐานะของมนุษย์คนหนึ่ง อีกทั้งยังเห็นควรว่าต้องศึกษาในประเด็นเรื่องของเหตุและปัจจัยที่มนุษย์ต้องเคลื่อนที่ โยกย้ายถิ่นฐานจากบ้านเกิดเมืองนอนไปสู่วัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา และบทความวิชาการ ในประเทศและต่างประเทศในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ โดยสามารถแบ่งกลุ่มข้อมูลได้ดังนี้

1. แนวคิด Everyday life ของ Henri Lefebvre

1.1 Critique of Everyday Life

1.2 Rhythmanalysis (การวิเคราะห์จังหวะ)

2. แนวคิดคนพลัดถิ่น และวัฒนธรรมข้ามแดน

1. แนวคิด Everyday life ของ Henri Lefebvre

1.1 Critique of Everyday Life

Lefebvre ได้พูดถึงยุคร่วมสมัย ศิลปะ และปรัชญา ถูกดึงเข้ามาสื่อความหมายของชีวิตประจำวัน (everyday life) มากขึ้น แต่การกระทำเช่นนี้ไม่ใช่เพียงเพื่อขัดขวางความสำคัญของชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่โดยอ้างว่าเป็นการให้เสียงสะท้อนใหม่ คำเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่ต่อต้านการใช้ชีวิตของพวกเขาฝ่ายขวาที่ใช้วิพากษ์แนวคิดของฝ่ายซ้ายที่พยายามสร้างอิสระ เสรีให้กับแนวคิดต่างๆ การวิพากษ์ที่แท้จริงของฝ่ายซ้ายโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความรู้ที่คงเหลืออยู่ โดยคติของชีวิตประจำวันได้ถูกให้ความหมายผ่านการวิจารณ์จากนักวิ หรือนักปรัชญาซึ่งอาจตีความผ่านแนวคิดฝ่ายซ้ายจัด (far-left)

จากการศึกษาแนวคิด Everyday life ของ Henri Lefebvre พบว่า ในชีวิตสมัยใหม่ (Modernity) เป็นตัวกำหนดชีวิตมนุษย์ให้มีชีวิตประจำวันในรูปแบบที่คล้ายจะเป็นการทำซ้ำๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กับตน โดยการทำกิจกรรมเดิมๆ ในทุกๆ วัน ซึ่งในสังคมแบบทุนนิยมนั้นต้องใช้คนหลากหลายหน้าที่หลากหลายชนชั้นในการขับเคลื่อน ซึ่งรวมถึงชนชั้นแรงงาน หรือแม่บ้านที่อาจจะไม่ถูกให้ความสำคัญ แต่จริงๆ แล้วมีความสำคัญในหลากหลายมิติในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม โดยที่ขาดส่วนหนึ่งส่วนใดแล้ว ก็จะทำให้ขาดแรงกระตุ้นที่แท้จริง ดังนั้นชีวิตประจำวัน (everyday life) ของมนุษย์ในทุกคน จะเป็นตัวกำหนดพื้นที่ (space) ของเมืองในแต่ละจุด โดยในแต่ละจุดนั้นมารวมกันก็จะสร้างเป็นเมือง (urban) ขนาดใหญ่ให้หมุน หรือขับเคลื่อนต่อไปได้ ซึ่งชีวิตประจำวันนั้น ไม่ได้มีความซ้ำเดิมอยู่ตลอดเวลา และจะมีการเคลื่อนย้ายที่เล็กน้อยไปตามสภาพแวดล้อม หรือสังคมโดยรอบ ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละวัน

1.2 Rhythmanalysis (การวิเคราะห์จังหวะ)

ใน Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life เลอเฟิ์บ์เสนอว่าจังหวะสร้างประสบการณ์ของมนุษย์ในพื้นที่แต่ละแบบและในแต่ละช่วงเวลา จังหวะกับชีวิตประจำวันนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะมันต่างก็ประกอบสร้างกันและกัน จังหวะของวันคือท่วงทำนองของชีวิตประจำวันที่ต้องมีการเกิดซ้ำๆ ในเวลาและพื้นที่เดิมๆ เพราะการกลับมา เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าของเหตุการณ์เดิมๆ กิจกรรมเดิมๆ ด้วยความหมายเดิมๆ ในเวลาและพื้นที่เดิมจะสร้างความทรงจำต่อจังหวะวันที่มีรูปแบบเฉพาะของแต่ละคนขึ้น แต่ขณะเดียวกันเลอเฟิ์บ์ก็เสนอว่าจังหวะอาจจะไม่ได้ซ้ำจังหวะเดิมเสมอไปแต่มีการเกิดขึ้นของท่วงทำนอง จังหวะใหม่ๆ ที่ไม่ได้คาดเดาเอาไว้ก่อนได้เสมอ (บุษบงก์ วิเศษพลชัย, 2558)

การวิเคราะห์จังหวะ (Rhythmanalysis) เป็นแนวคิดและวิธีการที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาจังหวะในชีวิตประจำวัน สืบว่าเวลาและพื้นที่มาบรรจบกันเพื่อสร้างรูปแบบและประสบการณ์ที่เป็นตัวกำหนดชีวิตประจำวันของเรา การวิเคราะห์จังหวะมักเกี่ยวข้องกับการศึกษาในเมืองและการตรวจสอบจังหวะของชีวิตในเมือง แต่สามารถนำไปใช้กับบริบทต่างๆ ได้ (Lefebvre, 2004)

องค์ประกอบสำคัญของการวิเคราะห์จังหวะ ได้แก่ จังหวะเวลา (Temporal Rhythms), จังหวะเชิงพื้นที่ (Spatial Rhythms), จังหวะทางสังคม (Social Rhythms)

2. แนวคิดคนพลัดถิ่น และวัฒนธรรมข้ามแดน

เกษม เพ็ญภินันท์ (2552) ได้กล่าวไว้ในหนังสือความโกลาหลของวัฒนธรรมศึกษาว่า การศึกษาเกี่ยวกับพลเมือง การโยกย้ายถิ่นฐาน คนพลัดถิ่น และวัฒนธรรมข้ามแดน ได้กลายเป็นประเด็นที่นักวิชาการทางวัฒนธรรมศึกษาให้ความสนใจ ท่ามกลางกระแสทางวิชาการที่สนใจประเด็นเกี่ยวกับลักษณะข้ามชาติ แนวคิดหลังอาณานิคมนิยม (Postcolonialism) การศึกษากลุ่มคนที่ถูกกดทับทางสังคมวัฒนธรรม (Subaltern Studies) และความสนใจต่อการโยกย้ายถิ่นฐานของผู้คน ประเด็นศึกษาเหล่านี้มีแกนกลางของอยู่ที่มีโนทัศน์ ‘คนพลัดถิ่น’

จากการศึกษาแนวคิดคนพลัดถิ่น และวัฒนธรรมข้ามแดน พบว่าคนพลัดถิ่นนั้นมักมีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำพาอัตลักษณ์ ตัวตน ซึ่งประกอบจากประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งรวมถึงการนำวัฒนธรรมของตนร่วมเดินทางไปด้วย ซึ่งคนพลัดถิ่นนั้นมักจะพบการศึกษาที่อยู่ในคำจำกัดความของคำว่า “บ้าน” ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในเรื่องของบ้านในอดีตจากแห่งหนึ่งตำบลที่มา ซึ่งนั่นหมายถึงรากเหง้า (Root) ที่คนพลัดถิ่นติดตัวมา และเข้าสู่เส้นทาง (Route) ของการเดินทางข้ามแดน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเส้นทางของวัฒนธรรมต่างถิ่นหรือเส้นทางของพื้นที่การปกครองก็ตาม ล้วนเกิดมาจาก 2 ปัญหา นั่นคือปัญหาทางภัยสงคราม หรือปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปากท้อง จึงต้องออกเดินทางเพื่อค้นหา “บ้าน” เพื่อให้หลุดพ้นจากสภาวะดังกล่าวและเพื่อการดำรงชีพ ทั้งนี้คนพลัดถิ่นก็มักตั้งคำถามต่อชีวิตสำหรับพื้นที่ในอนาคตของตนเพื่อหา “บ้านในจินตนาการ” (imaginary home) ในบ้านปลายชีวิตของตน ซึ่งบ้านในจินตนาการนี้อาจจะแตกต่างกันออกไป บ้างอาจต้องการใช้ชีวิตในพื้นที่แห่งปัจจุบัน หรือแห่ง

ใหม่ บ้างก็อาจจะต้องการหวนกลับไปยังพื้นที่ที่ตนถือกำเนิดมา ซึ่งเป็นเรื่องยากที่มีอาจจะหยั่งรู้

ชีวิตประจำวันของคนพลัดถิ่น

หากจะถามว่าวันๆ ชีวิตประจำวันของเราคืออะไรบ้าง ก็น่าจะเป็นคำถามที่แต่ละคนคงตอบไม่ยาก เพราะทุกวันนี้ ในสังคมสมัยใหม่ เราใช้ชีวิตประจำวันที่ซ้ำๆ หลายคนอาจจะบอกว่าชีวิตประจำวันนั้นน่าเบื่อ นั่นล้วนแต่เป็นคำตอบจากการส่องกล้องผ่านชีวิตประจำวันของตนเองทั้งสิ้น แต่หากเราลองศึกษาชีวิตประจำวันของผู้อื่นนั้น เราอาจจะพบความแปลกใหม่ ความตื่นเต้นหรือบางครั้งอาจเป็นความประหลาดที่ไม่เคยพบเคยเห็นในชีวิตเรามาก่อนเลยก็เป็นได้

ชีวิตประจำวันที่คุณชินที่พบเห็นบ่อยที่สุดที่เราพบเห็นตั้งแต่เด็กคือ อาชีพแม่บ้าน เราทุกคนเห็นอาชีพนี้มาโดยตลอด ซึ่งบางบ้านจะไม่ปรากฏบุคคลที่ทำอาชีพนี้อยู่จริง แต่จริง ๆ มันปรากฏอยู่ในทุกบ้าน นั่นคือ แม่ของทุกคน ตามที่นภภรณ์ หะวานนท์ (2544) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ แม่ของบ้าน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางผาสุก ทองเสวด สิ่งที่เราพบเห็นคือ แรงงานนี้ดูเหมือนว่าจะไม่นับว่าเป็นแรงงาน แต่ถ้ามองลึกๆ ดูแล้วเป็นงานอย่างหนึ่งที่ถูกมองข้ามไป แต่มีความสำคัญ และมีความสำคัญมาก แต่ไม่ได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ส่วนบางบ้านอาจมีการจ้างผู้ใช้แรงงานมาทำงานบ้านแทนเจ้าของบ้านที่ต้องใช้ชีวิตประจำวันในการออกไปทำงาน เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวจนไม่มีเวลาเพียงพอที่จะจัดการบ้านของตนเอง

การศึกษาชีวิตของบุคคลคนใดคนหนึ่งอาจจะเป็นการศึกษาที่ต้องใช้เวลาในการศึกษาเพื่อให้เห็นสภาพที่เป็นอยู่อย่างลึกซึ้ง เช่นหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของ นางประคองศรี เฉลิมเผ่า มารดาของ ปรีดดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (2550) ที่เป็นบันทึกชีวประวัติของแม่ที่เขียนโดยลูก โดยตั้งใจเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตแม่ รวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกที่แม่มีต่อสิ่งเหล่านี้ผ่านสายตาของลูก ดังนั้นการเขียนชีวประวัติ หรือหลักแนวคิดอัตชีวสัมพันธ์ (autobiographical relationship) (Stein, 1993) ซึ่งเป็นการเขียนเป็นลักษณะของภาษาที่มีลักษณะเหมือนการพูดคุย ก็เป็นแนวทางที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์ปรากฏเป็นสิ่งที่สำคัญให้ผู้อื่นได้เห็น และเข้าใจในชีวิตนั้นได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นผู้เขียนจึงทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นที่ทำงานในกรุงเทพมหานครจำนวน 2 ท่าน เพื่อนำไปผลิตเป็นงานสร้างสรรค์ ภาพยนตร์ศิลปะต่อไป

การตั้งคำถามกับบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัวในครอบครัวหนึ่ง เช่น คนภายในบ้าน ที่เหมือนจะเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน นั่นคือแม่บ้าน แต่แม่บ้านคนนี้เป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย เธอชื่อ มะลิ (นามสมมุติ) (2565) จากการสัมภาษณ์ของเธอ มะลิเล่าว่า เธอทำงานอยู่ในครอบครัวของชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครโดยเหมือนเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวนี้ เพราะเธออยู่ กิน นอน ภายในบ้านหลังเดียวกัน ไปไหนไปด้วยกัน กินอะไรกินเหมือนกัน แต่การเป็นเสมือนหนึ่งในครอบครัวนี้ความจริงแล้ว ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ถึงแม้มะลิจะมีตัวตนอยู่ในครอบครัวนี้ แต่มะลิลกลับมีสถานะเป็นเพียงลูกจ้าง ที่ทำงานอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกันเท่านั้น

มะลิเป็นสาวกะเหรี่ยง เกิดในประเทศพม่า ผู้เขียนเริ่มพูดคุยกับมะลิ โดยการไปยังสถานที่ทำงานภายในห้องครัวของบ้านหลังนั้น เพื่อที่จะทำให้เธอไม่ต้องกังวลกับการพูดคุย ซึ่งได้พยายามคุยแบบเป็นกันเอง ในลักษณะชวนคุย ซึ่งทำให้ประเด็นในการชวนคุยของผู้เขียนสามารถแตกประเด็นออกไปตามธรรมชาติของมะลิในการคุยกันในครั้งนี้ เราเริ่มคุยกันด้วยการแนะนำตัวเอง มะลิล่าว่า “ชื่อจริง ๆ ชื่อ คิน คิน วิน ค่ะ อยู่ประเทศพม่า เป็นคนกะเหรี่ยงค่ะ มาอยู่เมืองไทยได้เกือบ 10 ปี แล้วค่ะ ตอนนี้อายุ 28 ปีค่ะ” การคุยกันในครั้งนี้ ทำให้ผู้เขียนได้ยินเสียงของมะลิที่ทำให้แปลกใจในสำเนียงภาษาไทยของเธอ ที่พูดชัดราวกับเป็นคนไทย

มะลียังเล่าถึงความยากลำบากในการเข้ามาเมืองไทยว่า “ตอนแรกก็มีน้ำชนเข้ามา เขามีนายหน้าให้ แล้วเขาก็ไปรับที่บ้าน แล้วก็มาส่ง ตอนยังไม่มียัตรเสียเงินเยอะนะค่ะ พอเข้ามาถึงที่นี่ก็ไปทำแม่บ้าน เจ้านายก็ทำบัตรให้บัตรสีชมพูค่ะ แต่ก่อน จากแม่สอดใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมงมั้งคะ 3-4 ชั่วโมง ประมาณนั้นค่ะ ครอบครัวยุติแม่เสียตั้งแต่อายุ 13 แล้วค่ะ เพราะตอนแรกหนูยังไม่ขึ้นมาเมืองไทย หนูอยู่ที่บ้านกับพ่อกับแม่ พอพ่อขึ้นมาเมืองไทย ได้ประมาณ 2-3 ปีมั้งคะ แม่ก็เลยขึ้นมาด้วย พี่น้องหนูมี 5 คนค่ะ มีพี่ชายคนโต น้องสาว 2 คน มีน้องชายคนหนึ่ง ตอนนั้นพี่ชายก็บวชเป็นเณรอยู่ที่วัด หนูกับน้อง 4 คน แม่ไปฝากไว้กับบ้านบ้านหน้าค่ะ แล้วก็อยู่กับน้าได้ประมาณปีครึ่ง แม่ก็เสียชีวิต

เนื่องจากอุบัติเหตุ อยู่โรงงานข้าวสาร พอตีรถบรรทุก รถลบล้อถอยหลัง แม่ก็นั่งกวาดข้าว รถก็ถอยหลังทับแม่ ไปโรงพยาบาลไม่ทัน ก็เลยเสียชีวิตตรงนั้นเลยคะ ตอนนั้นอยู่ที่พม่าคะ พอแม่เสียชีวิตแล้ว พ่อก็ทำพิธีที่กรุงเทพนิดหน่อย แล้วพ่อก็กลับไปอยู่กับหนู ตอนที่แม่เสียตอนนั้นหนูก็อายุ 13 ปี คะ สักพักพออายุครบ 18 ปี หนูก็ต้องเรียนหนังสือ แต่ก็ต้องให้น้องเรียน เงินก็หมดไม่ทัน แกวบ้านงานก็ไม่ค่อยมี มีแต่ทำนา ทำไร่ หนูก็เลยตัดสินใจขึ้นมาที่เมืองไทย ให้น้องเรียน 3 คน”

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ผู้เขียนยังได้พบกับแม่บ้านชาวกะเหรี่ยงอีกท่านหนึ่ง จึงได้มีโอกาสดูสัมภาษณ์เธอ ดา (นามสมมุติ) (2565) ที่ ทำงานเป็นแม่บ้านพร้อมกับดูแลผู้สูงอายุคนหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

“ชื่อ เอ เอ ทเว คะ เพราะว่าชื่อพม่ายาว ก็เลยชื่อสั้นๆ ชื่อดาคะ เป็นคนสัญชาติกะเหรี่ยงมาจากที่ประเทศพม่า จังหวัดพะอันคะหมู่บ้านชื่อ ชื่อหมู่บ้านอะไรนะ อะทะซุหย่วน เข้ามาตั้งแต่ เมียวดี แม่สอดคะ อายุ 28 เข้ามาในประเทศไทย 12 ปีคะ เข้ามาตั้งแต่อายุ 16 คะ มีพี่น้อง 8 คนคะเป็นคนเล็ก มีพี่ชาย 3 คน มีพี่สาว 4 คน อยู่เมืองไทยตอนนี้ 2 คน รวมกันกับดาก็ 3 คนคะ ผู้ชายคนหนึ่ง ผู้หญิงคนหนึ่งคะทำงานแม่บ้านคะ พี่สาวก็ทำงานแม่บ้านคะ พี่ชายก็เออ...อะไรนะ เย็บ เย็บกางเกงยีนส์นะคะ พี่ชายทำงานอยู่ที่บางบอนคะ” ดากล่าวแนะนำตัวเองด้วยภาษาไทยปนสำเนียงชาวกะเหรี่ยงที่เป็นเอกลักษณ์

“ชีวิตวัยเด็กลำบากมากค่ะ” เมื่อดาพุดจบประโยคนี้ น้ำเสียงของเธอเปลี่ยนไปเป็นน้ำเสียงที่สั่นเครือ บทสนทนาของเราก็เริ่มจริงจังมากขึ้น

“ตอนเด็กๆ ก็ลำบากมากค่ะไม่มีแม่ค่ะแม่เสียชีวิตตั้งแต่อายุ 3 ขวบ ไม่เคยเห็นหน้าแม่เลย อยู่กับพ่ออยู่กับพี่สาว พี่สาวคนโตเลี้ยงตา ตั้งแต่โตนี้แหละค่ะ ไม่เคยเห็นหน้าแม่ ไม่.. ไม่มีรูปที่ถ่ายไว้ด้วย ไม่เคยเห็นหน้าแม่เลย หลังจากนั้นก็อยู่กับพี่สาวอยู่กับพ่อ พ่อก็ไม่ค่อยช่วยในบ้านนั้นพี่สาวนี่แหละต้องลำบาก พี่สาวคนโตนี่แหละต้องลำบาก พี่สาวก็ต้องเลี้ยงน้องทุกคน พี่สาวก็มีน้องๆ ก็ 7 คนใช่ไหมคะ พี่สาวคนโต พี่สาวก็ต้องเลี้ยงน้องๆ ทุกคน พ่อก็กินเหล้า ไข่ม้อยคะ กินเหล้า ดาก็ทำงานตั้งแต่ตอนเด็กๆ นี่แหละ ก็ปลูกมัน ปลูกข้าวอย่างนี้ ทำแล้วก็พี่สาวช่วยทำพี่สาว ช่วยเลี้ยงเด็กๆ ช่วยเลี้ยงอะไรนะ ลูกพี่สาวที่เด็กอ่อนๆ อย่างงี้ ดาก็ช่วย ช่วยทำงานในบ้านช่วยซักผ้าช่วยซักผ้าให้หลาน แล้วก็หุงข้าว ภูบ้าน ซักผ้า รีด ที่บ้านนี้ อยู่ในที่บ้านนี้เพราะว่าที่บ้านก็ไม่มีใครดูแล ดาก็ต้องดูแลคนเดียวพี่สาวก็ไปทำงานดาก็ช่วยดูแลช่วยดูแลน้องๆ เนี่ยหลานสาว หลานชายอย่างเนี่ยแล้วก็ป้อนข้าวให้น้องแล้วก็หุงข้าวให้น้อง แล้วก็ซักผ้าให้น้อง ทำที่บ้านทุกอย่างค่ะ ตอนนั้นไม่มีแล้วค่ะ เพราะว่าพ่อก็เสียแล้วค่ะตอนนั้นพี่น้องก็.. ตอนนั้นก็ เค้าปลูกบ้านใหม่กันค่ะ ตอนที่ดาทำงานได้ประมาณแค่สองพัน สามพันเองค่ะ สองพัน สามพันจัตค่ะ ก็

ประมาณแค่ ๑๖ ไร่ ๕๐ ไร่ ๖๐ ไร่ อย่างนี้ประมาณ
เมืองไทยแค่ ๕๐ ไร่ ๖๐ ไร่เองค่ะ”

การเล่าเรื่องราวของดาที่พูดถึงชีวิตประจำวันในวัยเด็กที่มีแต่ความ
ลำบากไม่ต่างอะไรกับทุกๆ คนที่ได้เคยมา และสิ่งเหล่านี้ก็คงเป็นความจำเป็นที่
ทำให้ชาวกะเหรี่ยงอย่างพวกเธอต้องเดินทางโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาใน
กรุงเทพมหานคร

ทางด้านของดา ดาเล่าว่า “ประมาณ อายุ 15 16 พี่ชายก็บอกว่า ขึ้นไป
ในเมืองไทยเลย อยู่ที่บ้านก็ช่วยอะไรไม่ได้หรอก ไม่มีเงิน จะได้สร้างชีวิตใหม่ได้
ถ้าอยู่ที่บ้านก็สร้างชีวิตใหม่ไม่ได้ พี่ชายก็บอกอย่างนี้ ก็เลยดาก็ ขึ้นมาเมืองไทย
ค่ะ ไปเยี่ยมคนอื่นค่ะ ก็มีดอกเบี๋ยอย่างนี้ ขึ้นมาแรกๆ ประมาณเมืองไทยหมื่นห้า
อย่างนี้ หมื่นห้าค่ะ” และนั่นคือจุดเริ่มต้นของเส้นทางในชีวิตใหม่ของดา

และเช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงในช่วงเวลาเมื่อ 10 กว่าปีก่อน ที่ต้องเข้า
มาทางช่องทางธรรมชาติเหมือนคนอื่นๆ ดาเล่าว่า “ตอนเข้ามาลำบากมากค่ะ
แอบๆ เข้ามา กลัวตำรวจจับด้วย เขามีรถอะไรนะ ขึ้นมาก็ใส่คนหลายคนมาก
ประมาณ 20-50 คน มาแน่นๆ เลย มีผู้หญิงผู้ชาย เราต้องนั่งทับกัน เราก็กลัว
ด้วยตอนเด็กๆ เวลาขึ้นมาเมืองไทย อยู่ในรถเขาไม่ให้พูดมาก เขาต่อรถหลาย
คันประมาณ 10 กว่าคันมัน 20 นาทีต่อทีหนึ่ง 15 นาทีต่อทีหนึ่ง” เพียงแค่การเริ่มต้น
เส้นทาง ก็แสดงให้เห็นว่า ความจำเป็นที่ต้องหลบๆ ซ่อนๆ ยอมเสี่ยงกับการ
ตรวจจับ ก็คุ้มค่าเพียงต่อการเดินทางบนเส้นทางที่ดาเลือกแล้ว

“มาถึงกรุงเทพคะมาที่บางบอนนี่แหละคะ เพราะว่าพี่สาวทำงานอยู่ในบางบอน ก็ไปพักก่อน แล้วค่อยหางานคะทำงานตอนแรกๆ ก็ทำงานโรงงานคะ เข้าโรงงาน อยู่มันไม่ถึงเดือนแล้วก็ออกคะ เพราะว่าทำงานตึกๆ เพราะว่ามันไม่รู้จักใครแล้วก็จะกินข้าวกับอะไรก็ไม่รู้ ซื้อกินมามา มาม่าถุงหนึ่งได้กินเป็นเดือนเลย พอเวลาไปซื้อกับข้าวกินอย่างนี้ ไปซื้อก็ไปซื้อไม่เป็น ไปซื้อที่ไหนก็ไม่รู้ ก็เข้าไปในเซเว่น ก็ซื้อมามามาก ซื้อมามาห่อใหญ่ๆ ถุงหนึ่ง แล้วก็ เราต้องจ่ายตังค์ยังกินมามาทุกวันเลย กินแต่มามาทุกวันเลย ตอนกลางวันกินมามา ตอนเย็นก็กินมามา กินมามาทุกวันเลย ที่ไปที่อยู่โรงงานเดือนหนึ่งกินแต่มามาอย่างเดียว เพราะว่า จะไปซื้อของก็ พุดไม่ได้ไง แล้วก็อยู่ที่ก็ไม่นานแล้วก็มือออก แล้วกลับไปหาพี่สาว อยู่ไม่ได้ กลับไปหาพี่สาว”

ดาเล่าด้วยน้ำเสียงสั่นเครือเมื่อเธอเล่าถึงบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ที่ทำให้ทราบถึงความทรमानของการอยู่เพียงลำพังในฐานะคนพลัดถิ่นว่า เธอทานบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปทุกวัน เข้า กลางวัน เย็น ตลอดทั้งเดือน และนั่นจึงเป็นสาเหตุให้ดาลาออกจากงานในตอนนั้น และกลับไปอยู่กับพี่สาว แล้วจึงหางานใหม่ให้โดยไปทำงานเป็นแม่บ้าน ซึ่งในช่วงต้นนั้น ดาย่างงานใหม่บ่อยมาก เพื่อหาสถานที่ที่เหมาะสมกับตัวเอง

ในช่วงแรกของการทำงานในพื้นที่ต่างถิ่น ชาวกะเหรี่ยงมักเปลี่ยนงานบ่อย เพื่อให้ได้งานที่เหมาะสมกับตนเอง บางครั้งก็ถูกเอารัดเอาเปรียบจาก

นายจ้าง ซึ่งเป็นเพราะว่าสมัยนั้นดาวยังไม่มีบัตร จึงจำเป็นต้องยอมกับสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ การจะไปเรียกร้องกับหน่วยงานรัฐก็เป็นไปไม่ได้ สุดท้ายจึงต้องอยู่ในสภาวะจนใจ กรณีของดาวยังโชคดีที่หลุดพ้นช่วงเวลาดังกล่าวมาได้ อย่างปลอดภัย แต่คงมีอีกหลายคนที่ไม่สามารถหลุดพ้นชีวิตดังกล่าวมาได้ และอาจจะต้องหยุดชีวิตลงบนที่แห่งนั้นด้วยการถูกเอารัดเอาเปรียบ และไม่สามารถกลับสู่สภาวะปกติสุขได้

ดากล่าวต่อว่า “ก็ไปอยู่โรงงานเลย ไปอยู่โรงงานไม่ทำแม่บ้านไปอยู่โรงงาน อยู่ได้ 6 ปีมั้ง โรงงาน ทำงาน ค่าทำสร้อย แล้วก็กำไรพวกแหวนอย่างเงี้ยนะ แต่ว่าของปลอมนะ ไม่ใช่ของแท้ละ เจ้านายดีใจมาก ที่อยู่ที่โรงงานนะ เจ้านายดีใจมาก ทำพาสปอร์ตก็เจ้านายก็ทำให้ทุกอย่างกะ เปลี่ยนที่ก็ พี่สาวบอกว่า อยู่ได้นานแล้ว เงินเดือนก็มันไม่ค่อยเยอะ ได้แค่แปด แก้ว อย่างเงี้ยนะ ก็ไปอยู่ร้านอาหารต่อ ร้านอาหารไปล้างจานไปล้างจาน ก็ได้เยอะนะ หมิ่นสอง” และสถานที่แห่งนี้เองที่ดาได้ซบชีวิตใหม่ให้กลายเป็นคนเข้าเมืองอย่างถูกกฎหมาย และใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาโดยไม่ถูกใครเอารัดเอาเปรียบได้อีก

การใช้ชีวิตในฐานะคนพลัดถิ่นของดานั้น ในหลายครั้งที่ดาต้องพยายามทำความเข้าใจในวัฒนธรรมในสถานที่แห่งใหม่ ซึ่งในบางครั้งคนในสถานที่แห่งใหม่ ก็ไม่พยายามทำความเข้าใจกับคนพลัดถิ่นอย่างเธอ อีกทั้งพยายามเอาเปรียบคนต่างถิ่นด้วยซ้ำไป

ในขณะที่มะลิได้ตอกย้ำถึงการเปลี่ยนสถานที่ในการใช้ชีวิตในตอนต้นว่า “ในตอนแรกก็ทำแม่บ้านกะ แต่อยู่กะพี่คนนึง ที่ทำแม่บ้านอยู่แล้ว เพราะ

ขึ้นมาใหม่ๆ พุดไทยไม่ได้เลยต้องไปอยู่กะคนที่พุดไทยได้” การเข้ามาของคนต่างด้าว แนนอนในตอนแรกในเรื่องของอุปสรรคด้านภาษาย่อมมีผลต่อการสื่อสาร การจะหางานทำได้ที่สามารถสื่อสารกับเจ้านายได้ ก็จำเป็นที่ต้องมีตัวช่วยในตอนแรก สำหรับมะลิแล้ว เธอเลือกการไปอยู่กับเพื่อนชาวกะเหรี่ยงด้วยกัน ก่อน อาจเป็นเพราะความช่วยเหลือกันในคนในหมู่บ้าน ที่ทำหน้าที่คอยหางานและส่งต่องานต่อๆ กันในเครือข่ายภายในคนหมู่บ้านเดียวกัน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง จนเกิดเป็นชนกลุ่มใหญ่ในการผลักดันกันเข้ามาทำงานในประเทศไทย

ทั้งสองคนมีการเคลื่อนย้ายเส้นทาง (route) ของแต่ละคน โดยทั้งคู่ดำเนินชีวิตบนรากฐานของพื้นเพดั้งเดิม (root) ที่มีตั้งใจทำงานเพื่อเก็บเงินส่งครอบครัวบนพื้นฐานของความกตัญญูของชาวกะเหรี่ยง ในช่วงต้นของชีวิตคนพลัดถิ่นนั้น ทั้งคู่มีการเปลี่ยนสถานที่ทำงานบ่อยครั้ง เพื่อหางานที่เหมาะสมกับชีวิตของตน รวมถึงหารายได้ที่ดีกว่า โดยที่การเป็นคนพลัดถิ่นนั้นอาจจะเจอกับการถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของพื้นที่ได้ และนั่นก็เป็นสิ่งที่คนพลัดถิ่นมักพบเจอ

และทั้งหมดนั้นก็คือชีวิตประจำวันในอดีตของชาวกะเหรี่ยงทั้งสองคนที่ไม่ได้รู้จักกันแต่มีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน และเมื่อเข้าใจถึงอดีตที่มีผลที่เป็นรากฐานให้เธอกลายมาเป็นคนพลัดถิ่น ที่ออกเดินทางตามเส้นทางที่เธอเป็นผู้กำหนดด้วยเธอเอง จึงทำให้ผู้เขียนถามถึงเรื่องราวชีวิตประจำวันของเธอในปัจจุบันว่า เธอมีชีวิตเป็นอย่างไร และนี่คือบทเริ่มต้นของชีวิตประจำวันในปัจจุบันของเธอ

“เพราะหนูมาตั้งแต่ตอนน้องแรกเกิด ตอนแรกๆ ก็ต้องนอนกับน้อง มีพี่เลี้ยงสองคนค่ะ ก็ผลัดกันนอนคนละคืน พอน้องเริ่มโตสักประมาณขวบครึ่ง สองขวบ เราก็ไม่ต้องนอนกับน้องแล้ว ตอนเช้าน้องก็นอนกับแม่ ตอนเช้าก็ไปรับน้องกินนม อาบน้ำ ป้อนข้าว ทุกวันนี้น้องเรียนหนังสือก็ตื่น 6 โมง กว่าจะตื่นก็ประมาณ 6 โมงครึ่ง ตื่นมาอาบน้ำ กินข้าว แต่งตัว แล้วก็ไปโรงเรียน พอน้องไปโรงเรียนหนูก็ทำงานบ้าน บ้านมีสองชั้น หนูก็ทำความสะอาดบ้านชั้นล่าง ถูบ้าน กวาดบ้าน อะไรอย่างงี้ค่ะ และก็มีทำความสะอาดนิดๆ หน่อยๆ ค่ะ พอประมาณบ่ายสาม พ่อแม่ก็ไปน้องรับกลับมาอยู่กะน้อง เล่นกับน้อง ตอนนี้น้องส่วนมากน้องก็จะเล่นเองได้แล้ว เราก็จะช่วยดูแลนิดๆ หน่อยๆ เท่านั้นเอง ประมาณห้าโมง ห้าโมงครึ่ง ทานข้าวเย็น น้องกินข้าวเสร็จ หนูก็จะกลับมากินข้าว แล้วประมาณทุ่มหนึ่ง ทุ่มครึ่ง อาบน้ำให้น้อง กินนม แปรงฟัน แม่ก็กล่อมน้องนอนกับแม่เลยค่ะ หนูก็จะลงมาสักประมาณ สองทุ่ม บางวันก็สองทุ่มครึ่ง เวลาไม่ปกติค่ะ แล้วแต่ เสร็จแล้วหนูก็ลงมาพักค่ะ ลงมาอาบน้ำอาบท่า เข้านอนประมาณ 4 ทุ่มครึ่งค่ะ”

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเธอต้องทำมันในทุกๆ วัน ซ้ำๆ แต่บางช่วงจังหวะเหมือนกับมนุษย์ทุกคนที่ต้องการช่วงเวลาพัก มะลิเล่าว่า “ก่อนนอน หนูเป็นคนชอบฟังเพลงค่ะ ดูนิดๆ ตักตักนิดหน่อย อะไรอย่างนี้ค่ะ”

“ลูกทุ่งก็ได้ค่ะ สดริงก็ได้ ดีเจก็ได้ ฟังได้ทุกแบบเลยคะ ส่วนมากฟังเพลงพม่าคะ ไทยคะ กะเหรี่ยงไม่ค่อยได้ฟังสักเท่าไร” เธอเล่าถึงช่วงเวลาพักของเธอด้วยความอารมณ์ดีที่แสดงให้เห็นว่า คนพลัดถิ่นอย่างมะลีนั้น มีการปรับตัวเพื่อเข้ากับวัฒนธรรมในพื้นที่ที่เธอดำรงชีวิตอยู่

มะลิล่าว่า “วันเสาร์เป็นวันหยุดของหนูคะ แต่ทุกวันนี้ก็ไม่ค่อยได้ออกไปข้างนอกคะ อยู่บ้านไม่ได้ไปไหน ไม่ได้ทำอะไรคะ นอนตื่นสายหน่อย ส่วนมากถ้าไม่ได้ออกไปไหนก็จะตื่นสายหน่อย ประมาณ 10 โมง 10 โมงครึ่ง ตื่นมาก็สบายๆ คะ ไม่ต้องรีบอะไร อาบน้ำอาบท่า หาอะไรกิน ตื่นมากินข้าวพักนอน แล้วก็ไปนอนในห้อง หรือไม่ก็ออกมาเดินข้างล่าง นั่งเล่นข้างล่าง” มะลิมักใช้ช่วงวันหยุดในทำในสิ่งที่ไม่ต้องทำอะไร เรียกได้ว่าเป็นการพักที่แท้จริง โดยมะลิจะขลุกตัวอยู่ในห้องนอนเล็กๆ ของเธอข้างๆ ห้องครัว ซึ่งในวันหยุดนี้ เจ้านายของมะลิจจะไม่ยุ่งกับเธอเลย ถึงแม้จะอยู่บ้านเดียวกันก็ตาม ห้องนอนเล็กๆ นี้ซึ่งนับว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวของเธอที่แท้จริง ที่แม้แต่การพูดคุยในวันนั้น มะลิกก็ไม่อยากจะให้ผู้เขียนเข้าดูห้องของเธอ ก็คงเช่นเดียวกับห้องนอนของเรา ที่แม้แต่เพื่อนสนิทมาหาที่บ้าน เราก็คงไม่อยากจะให้เพื่อนๆ เข้าไปดูในห้องนอนของเราเอง และแน่นอน ผู้เขียนก็ไม่อาจที่จะเข้าไปศึกษาพื้นที่ส่วนตัวของมะลิเองได้

ดาเล่าให้ฟังถึงชีวิตประจำวันในปัจจุบันว่า “ตื่น 6 โมงคะ 5 โมงครึ่ง 6 โมงอย่างนี้ ก็ลงมาทำกับข้าวให้คุณยายนิดๆ หน่อยๆ

คะ มาทำกับข้าวให้คุณยายก็เอาขึ้นไป อาบน้ำ อาบน้ำแล้วก็ลงมากินข้าวกับคุณยายข้างล่างคะ กินข้าวเสร็จแล้วก็ขึ้นไป ก็

ภูห้องให้คุณยาย ล้างห้องน้ำ แล้วก็ขึ้นไปภูชั้น 3 ค่ะ ชั้น 3 เสร็จแล้วใช้มัยคะ ถึงเที่ยงก็พักเที่ยงคะ พักเที่ยงแล้วก็ลงมาข้างล่างต่อ ลงมาข้างล่างต่อ ล้าง เก็บจาน เก็บถ้วยชาม แล้วก็เก็บ แล้วก็รดน้ำต้นไม้อย่างเจี๊ย รดน้ำต้นไม้ แล้วก็ทำอาหารให้คุณยาย ตอนเย็นเนี่ยก็คุณยายกินข้าว 4 โมงเย็น แล้วก็ทำข้าวให้คุณยาย หุงข้าวให้คุณยาย 6 โมง พักผ่อนได้เลยคะ”

ด้วยโครงสร้างของชีวิตประจำวันของดาที่ได้พบนั้น มีโครงสร้างคล้ายๆ กับมะลิ อาจจะเป็นเพราะทั้งคู้อยู่ในครอบครัวของคนที่มีฐานะปานกลาง ไม่รวย ไม่จน หรือในสมัยนี้เรียกว่าชนชั้นกลาง ชีวิตในแต่ละวันของดาเริ่มต้นที่เข้าตู่ประมาณ 5 ครั้ง หกโมง เมื่อตื่นแล้ว ดาก็จะลงมาทำอาหารเข้าให้คุณยายที่มีอายุ 85 ปี คุณยายยังแข็งแรง แต่อาจจะเดินเหินได้ไม่ค่อยสะดวกนัก เมื่อเตรียมอาหารเสร็จ เมื่อทำอาหารเสร็จ ก็เอาขึ้นไปเสิร์ฟให้คุณยาย และตนเองก็ได้ไปทำกิจกรรมส่วนตัว อาบน้ำ แปรงฟัน เมื่อเสร็จกิจ ก็ลงมาทานอาหารเป็นเพื่อนคุณยาย เมื่อทานข้าวเสร็จ กวาดบ้าน ภูบ้าน ล้างห้องน้ำ ทั้งชั้น 2 และชั้น 3 เมื่อกวาดบ้านภูบ้านเสร็จ ก็ได้เวลาเที่ยงพอดี พักเที่ยง เมื่อพักเสร็จแล้ว ก็ไปเก็บจาน ล้างถ้วยชาม นำถ้วยชามเหล่านั้นไปเก็บเอาไว้ เสร็จแล้วช่วงบ่ายก็รดน้ำต้นไม้ หลังจากนั้นก็หุงข้าว ทำอาหารให้คุณยายเพราะคุณยายทานข้าวเย็นตอน 4 โมง เมื่อคุณยายทานอาหารเสร็จ ก็กวาดเรียบร้อย 6 โมง ก็ถือว่าเป็นการเลิกงาน ซึ่งตามโครงสร้างของชีวิตประจำวันของดา ดูเหมือนเป็นสิ่งที่ค่อนข้างตายตัว ไม่มีอะไรทำลาย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ต้องดูกันไปถึงช่วงเวลาก่อนที่ดาจะมีชีวิตประจำวันเป็นเช่นนี้ ดาต้องผ่านอะไรมามาก

สุดท้ายมะลิกล่าวถึงอนาคตว่า “ยังไม่รู้เลยคะ ไม่รู้ว่า อนาคตข้างหน้าจะเป็นยังไง ก็ไม่ได้คิดเหมือนกันว่าสักวันนี้จะอยู่กับใคร ถ้าพูดถึงแล้ว รู้สึกว่าอยู่ที่นี้ดีกว่าคะ หนูรู้สึกว่าความเท่าเทียมของที่นี้ดีกว่า ที่พม่าคะ ส่วนมากหนูไปเจอเจ้านายใจดี ส่วนมากไปเจอเพื่อน ไปไหนมาไหนไม่เคยเห็นคนไม่ดี เห็นคนงานด้วยกัน ทำงานด้วยกัน อยู่กันเป็นเพื่อน เพราะว่าอยู่ที่นี้ ได้โอกาสในการทำงานมากกว่า รายได้ การอยู่ การกินดีกว่าที่อยู่บ้าน แต่ว่าถ้าสมมุติถ้าหนูเลือกเกิดได้ ก็อยากกลับมาเป็นลูกพ่อลูกแม่ที่กะเหรี่ยง อยากกลับมาเจอกันอีก สมมุติมีชาติหน้า อยากจะเลี้ยงดูพ่อแม่ให้นานกว่านี้ แต่ก็ไม่มีโอกาสแล้ว โอกาสน้อยคะ ส่วนมากหนูจะทำเพื่อครอบครัว พี่น้อง ไม่ให้เขาลำบากแบบหนู ไม่อยากให้พี่น้องหนูลำบาก อยากให้มีงานทำดีๆ เรียนให้จบอะไรอย่างนี้คะ” มะลิทั้งท้ายของการสนทนาด้วยการจินตนาการของเธอที่เหมือนกันว่า ยังคงไม่ทราบถึงพื้นที่ที่เธอจะอาศัยในอนาคต ซึ่งพื้นที่นี้ อาจจะเป็นพื้นที่ในปัจจุบันที่มาทำงาน แต่ด้วยเบื่องลิกของคนพลัดถิ่นอย่างมะลิก็คงโยยหาสิ่งที่ขาดไปในตอนเด็ก คือครอบครัวนั่นเอง

การศึกษาชีวิตประจำวันของมะลิ ทำให้ได้ทราบถึงเหตุที่เธอต้องโยกย้ายถิ่นฐานเพราะความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ (economic displacement) เพื่อที่ออกจากบ้านของเธอ ออกจากรากฐาน (root) เดิม เพื่อออกเดินทางค้นหา

เส้นทาง (route) ไปแสวงบ้านพื้นที่ที่เรียกว่าเป็นบ้านแห่งใหม่ (new home) โดยที่คนพลัดถิ่นอย่างมะลิ ยังคงมีความผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เธอنادิตตัวมาด้วย และอาจจะต้องการหาพื้นที่เพื่อขยายตัวทางวัฒนธรรมของเธอโดยที่ไม่รู้ตัวไปยังพื้นที่โดยรอบ เช่นการหาชุมชนชาวกะเหรี่ยง การไปเยี่ยมเพื่อน เยี่ยมญาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเส้นทางที่มะลิเดินทาง และมักจะมีร่องรอยแห่งวัฒนธรรมกระจายออกไปตามพื้นที่บ้านแห่งใหม่ของเธอ

ในส่วนของดา ดาเล่าถึงอนาคตว่า “อนาคตอยากได้เหมือนอะไรนะ อยากได้ครอบครัวที่อบอุ่นค่ะ ไม่รวยก็ไม่ใช่ไรค่ะ อยากได้อุ่นค่ะ อยากได้บ้าน อยากได้บ้านหลัง บ้านหลังนี้ อยากกลับไปอยู่บ้าน หาเงินเยอะๆ แล้วก็กลับไปอยู่บ้าน อยู่ที่บ้านนั้นแหละค่ะ ที่พม่า อยู่ที่นี่ นานๆ ก็ไม่ได้หรอก เพราะว่า ตอนแรกก็ทำงานไม่ได้อยู่ดีค่ะ ทำจนได้ทีอายุ ที่ว่าจะ

อยู่ จะอยู่ได้แค่อายุ 40 ปี ก็กลับไปอยู่ที่บ้าน ถ้ายังไม่ถึงนี้ก็ จะขึ้นมาใหม่อีกค่ะกลับไปกลับมาอย่างนี้แหละค่ะ” ดาเล่าถึงอนาคตของเธอที่ยังไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ เป็นแค่เพียงการคาดเดาจากการกระทำที่ดาเคยได้ทำมา

และล่าสุด ดา ได้ตั้งท้องลูกคนแรกกับแฟนของเธอ เธอจึงตัดสินใจเลือกที่จะพักงาน เพื่อกลับไปยังประเทศของเธอ เพื่อจะได้ไม่ต้องทำงานหนัก ซึ่งอาจจะส่งผลต่อเด็กในท้อง ซึ่งเท่ากับว่า ชีวิตประจำวันของเธอนั้นได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบอีกครั้งหนึ่ง โดยครั้งนี้เป็นไปตามสภาพความเป็นอยู่ และความปรารถนา

ที่ต้องการ ดังนั้นพื้นที่บ้านในอนาคตที่เธอเคยวาดฝันเอาไว้ อาจจะต้องปรับเปลี่ยนต่อไป ตามการดำเนินชีวิตที่จะเกิดขึ้น เมื่อเธอมีลูก การใช้ชีวิต และความปรารถนาถึงเป้าหมายในชีวิต ก็อาจจะมีการเปลี่ยน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่อๆ ไปนั้นอาจจะเป็นไปตามวิถีชีวิตของลูกของเธอ รวมถึงการใช้ชีวิตคู่ของเธอด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่า จังหวะของชีวิต ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และคลี่คลายไปตามองค์ประกอบที่อยู่รอบข้างอยู่เสมอ นั้นแสดงถึงการที่เธอเลือกปรับเปลี่ยนบ้านในจินตนาการ (imaginary home) ที่เคยวาดฝันเอาไว้ให้เข้ากับความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น โดยเธอเลือกเส้นทาง (route) ที่กลับไปยังรากเหง้า (root) ของเธอเองที่มีความสำคัญต่อชีวิตของเธอ เพื่อสร้างฐานรากที่เธอคิดว่าเหมาะสมสำหรับลูกของเธอ จึงเห็นได้ว่า imaginary home นั้น สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้นได้ โดยยังคงพื้นฐานของ root & route ของคนพลัดถิ่นนั่นเอง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการพูดคุยของชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นที่ได้เข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครทั้ง 2 คน มีหลายส่วนที่คล้ายกัน ไม่ว่าจะเป็นเหตุจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่กำเนิด นั่นคือการเริ่มต้นของเส้นทางแห่งการเดินทางหลายร้อยกิโลเมตร ที่ทุกคนพยายามไขว่คว้ามันเอาไว้ ความอดทนจากการเดินทางเพื่อความคาดหวังในสิ่งที่คาดว่าจะดีกว่าในพื้นที่ข้างหน้า การตรากตรำทำงานโดยใช้แรงงานของตนเองเพื่อแลกกับรายได้ที่ดีกว่าบ้านกำเนิด การส่งเงินกลับไปให้บรรพบุรุษ พ่อ แม่ หรือคนในครอบครัว เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นมีกิน มีใช้ ความเป็นอยู่ที่ดี ไม่เหมือนกับตอนในสมัยเด็ก ที่พบกับความ

ยากลำบาก การถูกคนในสังคมใหม่มองด้วยสายตาที่แปลกแยก การเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา การเป็นอยู่ หรือแม้แต่การกิน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่คนพลัดถิ่นเจอในชีวิตประจำวัน ที่ในแต่ละวันอาจจะดูซ้ำซากจำเจ แต่มีการเคลื่อนไหวด้วยบริบทแวดล้อมที่คอยขับเคลื่อนที่ละนิด ๆ ให้เป็นไปตามเส้นทางแห่งจินตนาการที่เขาลำเลียงกำหนดด้วยตนเอง ซึ่งทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้น อาจไม่ได้มาซึ่งกสิกรรมล้นหลาม ล้วนแล้วเป็นเส้นทางที่ผ่านขวากหนามทั้งสิ้น ซึ่งเส้นทางเหล่านี้ยังคงเป็นขั้นตอนหนึ่งที่ยังไม่อาจจะค้นพบจุดสิ้นสุดลงได้

อาจจะเป็นเพราะคนพลัดถิ่นนั้น มักจะอยู่ในมโนทัศน์ของคำว่า “บ้าน (home)” ที่ไม่ได้เป็นเพียงความหมายของคำว่าถิ่นกำเนิด หรือรากเหง้า (root) แต่ยังข้องเกี่ยวกับคำว่าที่พักอาศัย (dwelling) ซึ่งบ้านของคนพลัดถิ่นนี้ ก็มักจะเคลื่อนที่ หรือแปรเปลี่ยนรูปแบบไปตามเส้นทาง (route) ของการใช้ชีวิตที่หลากหลาย ที่สุดท้ายแล้ว แต่ละคนไม่ว่าจะเป็นมะลิ, เคน, แดง หรือดา ก็พยายามจะคลี่คลายไม่ว่าจะเป็นปัญหาอะไรก็ตามที่อาจจะเกิดจากอดีต เพื่อการก่อร่างสร้างปัจจุบันให้แข็งแกร่ง เพื่อที่จะส่งผลต่อไปยังอนาคตที่มั่นคง เพื่อเป็นการลงหลักปักฐาน สร้างบ้านในจินตนาการ (imaginary home) ในบ้านปลายของชีวิต

ทั้งนี้การวิเคราะห์จังหวะ (rhythmanalysis) ทำให้ได้ทราบถึงเหตุที่ทั้งสองต้องโยกย้ายถิ่นฐานเพราะความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ (economic displacement) เพื่อที่ออกจากบ้าน ออกจากรากฐาน (root) เดิม เพื่อออกเดินทางค้นหาเส้นทาง (route) ไปแสวงบ้านพื้นที่ที่เรียกว่าเป็นบ้านแห่งใหม่

(new home) โดยที่คนพลัดถิ่นนั้นยังคงมีความผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เธอนำติดตัวมาด้วย และอาจจะต้องการหาพื้นที่เพื่อขยายตัวทางวัฒนธรรมของเธอโดยที่ไม่รู้ตัวไปยังพื้นที่โดยรอบ เช่นการหาชุมชนชาวกะเหรี่ยง การไปเยี่ยมเพื่อน เยี่ยมญาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเส้นทาง ที่เธอทั้งสองเดินทาง และมักจะมีร่องรอยแห่งวัฒนธรรมกระจายออกไปตามพื้นที่บ้านแห่งใหม่

การที่จะทำความเข้าใจในชีวิตประจำวันของมนุษย์ได้ ผู้เขียนจึงใช้วิธีวิเคราะห์จังหวะ (rhythmanlysis) ของ Henri Lefebvre โดยนำความเชื่อมโยงของทั้งสองคน วิเคราะห์ผ่าน Rhythm ทั้ง 3 อันได้แก่ จังหวะเวลา จังหวะเชิงพื้นที่ และจังหวะสังคม

1. จังหวะเวลา (Temporal Rhythms)

ในการปฏิบัติงานของทั้งมะลิ และดำนัน ทั้งสองมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องทำงานเป็นไปตามตารางเวลาที่มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน ทั้งในรูปแบบมหภาค ตารางประจำปี ที่มีวันหยุด เป็นวันนักขัตฤกษ์ อันได้แก่ วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันพ่อ วันแม่ เป็นต้น โดยทั้งคู่ใช้เวลาในวันหยุดเหล่านี้ ดำเนินกิจกรรมชีวิตส่วนตัว เช่น การไปนัดเพื่อน นัดแฟนเที่ยว ตารางประจำเดือนหรือตารางประจำสัปดาห์ก็เช่นกัน โดยในส่วนวัฏจักรชีวิต 7 days cycle นั้น จะมีวันหยุด 1 วันประจำสัปดาห์โดยได้แก่วันอาทิตย์ ซึ่งในวันหยุดนี้เอง ทั้งคู่ก็ได้ใช้วันพักผ่อนนี้ในบ้านของเจ้านาย โดยที่เจ้านายก็ให้เกียรติไม่รบกวนเรียกใช้งานในช่วงเวลาวันหยุดนี้ โดยที่ชาวต่างดาวอาจจะออกไปนอกบ้าน ไปซื้อของ เดินเล่น ก็ได้ หรือบางครั้งก็แค่เป็นวันพักผ่อน ตื่นสายๆ ก็เพียงพอต่อการเติมกำลัง

ในสัปดาห์ต่อไป ทั้งนี้ก็ขึ้นกับความสนใจของชาวต่างตัวในแต่ละช่วงเวลา เช่น บางช่วงของชีวิต อาจจะต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องสุขภาพของคนในครอบครัว ก็ต้องพยายามติดต่อ โทรกลับไปยังประเทศ หรือบางช่วงเวลาก็อาจจะมีความรัก ก็จะใช้เวลาในวันหยุด ไปหาคนรัก เป็นต้น

จังหวะเวลานี้ ยังรวมถึงจังหวะเวลาในแต่ละวัน หรือ 24 hours cycle ที่มักมีรูปแบบที่คล้ายกันในแต่ละวัน เช่น การตื่นเช้ามาเตรียมอาหาร หรือพาเด็กๆ ไปอาบน้ำ แล้วก็เข้าสู่การทำงานบ้าน การทำงานของแต่ละคน ก็แตกต่างกันไป ตามหน้าที่ที่ได้รับ เช่น การดูแลผู้สูงอายุ การดูแลเด็กเล็ก ตามแต่ละพื้นที่แต่ละช่วงเวลาของแต่ละวัน และกิจวัตรประจำวันส่วนตัว เช่น การแต่งตัว การกินข้าว การพักผ่อน การหลับนอน สิ่งเหล่านี้ดูคล้ายว่าเป็นเป็นสิ่งที่มีความรูปแบบที่แน่นอน แต่ในความเป็นจริงแล้ว มีการขยับเขยื้อน เคลื่อนที่ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น บางวัน เด็กน้อยอาจจะตื่นสาย การรับมือ หรือการปรับรูปแบบของงานก็ต้องเปลี่ยนไปแล้ว หรือบางวัน เด็กน้อยป่วย ก็จำเป็นต้องปรับงานบ้านออกมาเป็นการดูแลเด็กแทน ส่วนคนที่ดูแลผู้สูงอายุ ก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของผู้สูงอายุแต่ละท่าน ที่มีชีวิตที่พร้อมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น การทานข้าว การอยากทานอาหารประเภทนั้น ประเภทนี้ บางอย่างทำอาหารมาแล้วไม่พอใจ ก็จำเป็นต้องทำให้ใหม่ จึงทำให้เวลาในการทำงานนั้นมีการคลาดเคลื่อน และจำเป็นต้องปรับเวลาการทำงานในแต่ละวันออกไป

2. จังหวะเชิงพื้นที่ (Spatial Rhythms)

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เป็นสิ่งที่ส่วนที่สำคัญของคนพลัดถิ่นที่ต้องมีองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อย่างน้อย 1 ครั้ง โดยในกรณีของแม่บ้านต่างด้าวนั้น มีการนำพื้นที่ชีวิตประจำวันดั้งเดิมมาเข้ากับพื้นที่ในชีวิตประจำวันใหม่ โดยจะมีการเรียนรู้ที่ละนิดผ่านเส้นทางของเขา ในหลายครั้งพื้นที่ใหม่ไม่ได้สะดวกสบายเหมือนพื้นที่เดิม แต่ก็มีคามจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน และทำความเข้าใจกับพื้นที่ใหม่ตลอดเวลา จนบางครั้งพื้นที่ใหม่เหล่านี้อาจจะคล้ายเหมือนเป็นบ้าน (home) แต่ถ้าวเคราะห์ให้ลึกกลงไปแล้ว พื้นที่ใหม่เหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเสมือนบ้าน (home) แต่ทำหน้าที่เป็นเพียงที่พักอาศัย (dwelling) ซึ่งที่พำนักนี้จะมักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้งไปตามจังหวะของสังคม จังหวะของการทำงาน โดยส่วนมาก พื้นที่พำนักนี้จะจะเป็นอาคารเดียวกับพื้นที่ที่ทำงานอยู่ แต่จะเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่เจ้าของจะไม่เข้าไปก้าวก่าย และชาวต่างด้าวเหล่านี้ก็จะหวงแหนพื้นที่ส่วนตัวนี้ด้วยเช่นกัน แต่ก็พร้อมที่จะเคลื่อนย้ายออกจากที่พำนักตลอดเวลา ดังนั้น ข้าวของเครื่องใช้จึงมีไม่มาก คนพลัดถิ่นมักจะมีคามใฝ่ฝันถึงพื้นที่บ้านในอนาคตโดยการจินตนาการว่าบ้านของตนเองจะเป็นอย่างไร จะอยู่พื้นที่ใด อาจจะเป็นพื้นที่ที่กลับไปยังบ้านเดิม หรืออาจจะเป็นพื้นที่ใหม่ที่ใช้ชีวิตในปัจจุบัน ดังนั้นบ้านในจินตนาการ (imaginary home) จึงเป็นสิ่งที่ทำให้คนพลัดถิ่นเหล่านี้ ดำเนินชีวิตอยู่ได้ เพื่อความหวังในอนาคต โดยที่ความเป็นจริงแล้วบ้านในจินตนาการแห่งนี้ อาจจะเป็นไม่เป็นจริงตามความหวังก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับจังหวะโดยรอบที่จะชักพาเขาเดินทางต่อไป

3. จังหวะสังคม (Social Rhythms)

คนพลัดถิ่นมักมีการเปลี่ยนแปลงจังหวะทางสังคมอยู่เสมอ โดยเริ่มจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเขาต่อพื้นที่กำเนิด โดยส่วนมาก ความกตัญญูเป็นพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง ดังนั้นการรวมอยู่เป็นครอบครัวที่มีพี่น้องหลายคน ก็เป็นเรื่องปกติ โดยที่แต่ละคนจะมีการศึกษาไม่ได้สูงมาก เพราะต้องออกมาทำงานหาเงิน เพื่อช่วยเหลือครอบครัว อาจจะเป็นการใช้แรงงานตามอัตราค่าจ้าง ผู้ชายก็จะไปทำงานสวนยางไร่ ผู้หญิงก็ต้องช่วยงานบ้านงานเรือน และเมื่อชาวกะเหรี่ยงตัดสินใจออกเดินทาง เพื่อมุ่งหวังที่จะสร้างฐานะทางสังคมให้มีความกินดีอยู่ดียิ่งขึ้น จึงเลือกที่จะออกไปตามญาติ หรือคนรู้จักแนะนำ เพราะมีความไว้วางใจเชื่อใจมากกว่า ส่งผลให้การเดินทางทำเป็นเครือข่ายจากคนรู้จัก

เมื่อมาถึงประเทศไทย จึงเข้าไปพำนักอยู่กับสังคมเครือข่ายญาติ และทำงานตามที่ญาติช่วยหาให้เพื่อส่งเงินกลับไปยังบ้านเกิด เพื่อให้พ่อแม่เป็นหลัก โดยที่เก็บเงินไว้ใช้ส่วนตัวเพียงนิดเดียว เพราะคนที่ทำงานแม่บ้าน ก็จะทานอาหารในบ้านของเจ้านายโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย รวมถึงที่พักด้วย แม้ว่าตำแหน่งทางสังคมอาจจะเรียกได้ว่าเป็นพลเมืองชั้น 2 หรือชั้น 3 เพราะเมื่อเข้ามาอยู่ใหม่มักเป็นการหลบหนีเข้ามา จึงไม่มีสิทธิมีเสียง ต้องอยู่อย่างหลบเลี่ยง สิทธิพื้นฐานจึงไม่มี เช่น การรักษาตัวก็ไม่มีสวัสดิการใดมารองรับ จึงอาจจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างได้ เพราะคนพลัดถิ่นเหล่านี้ไม่กล้าที่จะไปหาตำรวจเมื่อไม่ได้ความเป็นธรรม เพราะจะทำให้ถูกจับ และส่งตัวกลับประเทศต้นทาง

จะเห็นได้ว่าทั้งจังหวะเวลา (Temporal Rhythms), จังหวะเชิงพื้นที่ (Spatial Rhythms) และจังหวะสังคม (Social Rhythms) ของคนพลัดถิ่นจะมีความเกี่ยวโยงกันอยู่ตลอด เช่น การทำงานในช่วงเวลาบนพื้นที่หนึ่ง ก็จะทำให้สังคมของคนพลัดถิ่นเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางหนึ่ง แต่ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลา ก็จะทำให้พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลง รวมถึงสังคมมีการเปลี่ยนแปลงออกไป หรือถ้าเปลี่ยนพื้นที่ จังหวะสังคมก็เปลี่ยนไป ซึ่งส่งผลต่อจังหวะเวลาด้วยเช่นกัน ดังนั้น การวิเคราะห์จังหวะ (Rhythmanalysis) จึงมีความสัมพันธ์ของจังหวะเวลา (Temporal Rhythms), จังหวะเชิงพื้นที่ (Spatial Rhythms) และจังหวะสังคม (Social Rhythms) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นในจังหวะเวลาในการหยุดพักผ่อนของมะลิ และดา ก็ส่งผลให้จังหวะพื้นที่ที่เป็นการทำงานนั้นเปลี่ยนแปลงไป เช่นห้องครัว ก็มีได้เป็นสถานที่ทำงานของทั้งคู่ในวันหยุด แต่จะปรับเปลี่ยนบริบทเป็นพื้นที่พักผ่อน รวมถึงการได้มีโอกาสปรับเปลี่ยนจังหวะทางสังคมเพื่อไปหาเพื่อน แฟน หรือ ญาติพี่น้อง

โดยที่คนพลัดถิ่นเหล่านี้ มีปัญหาในเรื่องของภูมิหลังที่มาหรือราก (root) และเส้นทาง (route) ในการเข้ามาเป็นคนพลัดถิ่นในกรุงเทพมหานคร รวมกันคือ เกิดจากความยากลำบาก และเศรษฐกิจโดยรวมในบ้านเกิด ส่งผลต่อการเคลื่อนที่ โดยเลือกเส้นทางในการใช้ชีวิตใหม่มายังประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้ไม่ไกลจากบ้านเกิด เช่นประเทศไทย และกรุงเทพมหานครก็เป็นเมืองใหญ่ที่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตได้ อีกทั้งยังมีญาติพี่น้องที่ได้เดินทางมาก่อนแล้ว และประสบความสำเร็จ จึงไม่แปลกที่ชาวกะเหรี่ยงจึงเลือกเดินทางมาทำงานในกรุงเทพมหานคร

สุดท้ายนี้ด้วยธรรมชาติของพื้นที่กำเนิดที่มีความยากลำบาก ทำให้ชีวิตในวัยเด็กมีความทรงจำที่ไม่ดี และการที่ได้เข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครนี้จึงเป็นประสบการณ์ที่ส่งผลต่อการคาดหวังทั้งตนเอง และครอบครัว นั่นจึงเป็นเหตุผลที่ทั้งมะลิและดา ยอมเสียสละชีวิตส่วนตัว ทำงานหารายได้จุนเจือครอบครัวและสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง เพื่อชำระล้างรอยในอดีต สร้างชีวิตปัจจุบัน และความมั่นคงในอนาคต

ข้อมูลที่ได้รับการนำไปสู่แรงบันดาลใจ แนวความคิดในงานสร้างสรรค์

จากการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นทั้งสอง ท่านดังกล่าว ผู้เขียนพบว่าเรื่องราวชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงนั้นมีความน่าสนใจยิ่ง ถ้าเราสามารถนำมาตีแผ่ และเปิดเผยในรูปแบบของงานศิลปะที่สามารถเน้นการเล่าเรื่องได้อย่างภาพยนตร์ จักทำให้เรื่องราวของคนพลัดถิ่นเหล่านี้ ได้รับความสนใจ ผู้เขียนจึงได้แนวคิดของการนำบทสัมภาษณ์ทั้งหมดไปผลิตเป็นภาพยนตร์ศิลปะ ที่มีการเล่าเรื่องแบบกึ่งสารคดีโดยเป็นการผสมผสานบทสัมภาษณ์ของชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นทั้งสอง ประกอบกับการแสดง เพื่อสร้างความแตกต่างและสร้างความน่าสนใจให้กับภาพยนตร์

พัฒนาเป็นแนวคิดเพื่อไปสู่การผลิตงานสร้างสรรค์ภาพยนตร์ศิลปะดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาผู้เขียนพบว่า แนวคิด everyday life และการวิเคราะห์จังหวะ (rhythmanalysis) ของ Henri Lefebvre เหมาะที่จะเป็นแกนหลักในการเล่าเรื่องของภาพยนตร์ และร้อยเรียงกับแนวคิดคนพลัดถิ่น และวัฒนธรรมข้าม

แดน ที่เป็นแกนรอง ซึ่งมีหัวใจของการศึกษาคนพลัดถิ่นจากรากเหง้าและเส้นทาง (root & route) ของการดำเนินชีวิต เพื่อที่จะหาพื้นที่บ้านปลายชีวิตที่เป็นที่พักอาศัย ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจริง หรือมีได้เกิดขึ้นจริง ที่เป็นบ้านในจินตนาการ (imaginary home) เพื่อที่จะให้ผู้ชมได้เห็นถึงชีวิตของคนพลัดถิ่นอย่างมีมิติที่ลึกซึ้ง

2. การวางโครงเรื่องในภาพยนตร์ จากการสัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นทั้งสองท่าน สามารถจำแนกเพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจเรื่องได้ง่ายโดยการวางโครงเรื่องเป็นฉากแบบ 3 องค์ ซึ่งประกอบด้วย

องค์แรก คือการเล่าเรื่องชีวิตประจำวันในอดีต นั่นก็คือชีวิตประจำวันสมัยเด็ก เพื่อแสดงถึงรากเหง้า (root) ที่มาของชาวกะเหรี่ยง และให้ผู้ชมได้เห็นถึงสาเหตุที่เขาต้องออกเดินทางผ่านเส้นทาง (route) ต่างๆ ทั้งความยากลำบาก โดยสามารถแสดงวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงให้ปรากฏได้

องค์ที่ 2 จะเป็นเรื่องราวชีวิตประจำวันของผู้พลัดถิ่นในปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นการดำเนินชีวิตและการปรับตัวในพื้นที่ที่เขาได้โยกย้ายถิ่นฐานมา โดยให้เห็นชีวิตประจำวันที่เหมือนมีความน่าเบื่อ เพราะอาจจะซ้ำซาก จำเจ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การดำเนินชีวิตประจำวันนั้น มีการเปลี่ยนแปลงทีละน้อยไปตามสิ่งที่อยู่โดยรอบ เช่น ตารางการทำงาน, การเติบโตของเด็กๆ ในบ้าน หรือคำสั่งจากนายจ้าง

องค์ที่ 3 เป็นเรื่องราวของเป้าหมายในชีวิตซึ่งเป็นสภาวะแห่งอนาคต ที่คนพลัดถิ่นมักเฝ้าหามโนทัศน์ของคำว่า ‘บ้าน’ (home) ซึ่งบ้านในที่นี้อาจจะเป็นบ้านที่เป็นถิ่นกำเนิดที่จะกลับไปอยู่ยามแก่เฒ่า หรืออาจจะเป็นบ้านที่คนพลัดถิ่นใช้ชีวิตอยู่ในปัจจุบัน หรืออาจจะเป็นบ้านที่ยังไม่ปรากฏ และยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม เป็นเพียงบ้านในจินตนาการ (imaginary home) ดังนั้นในองค์นี้ จะเป็นการแสดงเป้าหมายของผู้พลัดถิ่นเหล่านี้

ทั้งนี้ในส่วนของการแสดง ผู้เขียนจะผลิตเหตุการณ์จำลองของเรื่องราวปัจจุบัน เพื่อเป็นการเน้นย้ำชีวิตประจำวันที่ชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นกำลังดำรงชีวิตอยู่ เพื่อสอดแทรกถึงแกนหลักของเรื่องคือชีวิตประจำวัน (everyday life) ของ Henri Lefebvre

3. เสียง ระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์รับรู้ได้ถึงบางช่วงเวลาในการตอบคำถามของคนพลัดถิ่น ที่ต้องนึกถึงคำพูดบางคำที่ไม่สามารถสื่อสารมาเป็นภาษาไทยได้ บางครั้งมีความนิ่งเงียบชั่วขณะหนึ่ง ซึ่งเสียงนิ่งเงียบนี้เองที่เป็นเสน่ห์ของการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ โดยผู้เขียนจึงตั้งใจให้ภาพยนตร์ศิลปะที่จะสร้างสรรค์ใช้ความเงียบในภาพยนตร์ เพื่อเป็นการสร้างพลวัตให้กับภาพยนตร์ได้อีกด้วยเป็นการอีกเครื่องมือหนึ่งในการเล่าเรื่องราวชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยง อีกทั้งความเงียบนี้ ยังเป็นภาษาสากลที่ทุกชาติ ทุกภาษาใช้เป็นเครื่องมือสื่อสาร จึงทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจคนพลัดถิ่นเหล่านี้ได้ดียิ่งขึ้น

บทสรุป

จากประสบการณ์ของผู้เขียนที่เคยพบเจอกับเรื่องราวของชาวกะเหรี่ยงที่มีรากเหง้า (root) จากชนบทในประเทศพม่า และต้องโยกย้ายถิ่นฐานจากบ้านเกิดเมืองนอน เดินทางผ่านเส้นทาง (route) ต่างๆ ในชีวิต ปรับเปลี่ยนจากโมทัศน์ของคำว่า ‘บ้าน’ (home) ในการดำเนินชีวิตในโลก ดังนั้นคำว่าบ้านจึงไม่เพียงเป็นเพียง ‘สถานที่’ (place) หากยังรวมถึง ‘ที่พักพิงอาศัย’ (dwelling) และอาจหมายถึงพื้นที่ที่คาดฝันเอาไว้ในการดำรงชีวิตในอนาคตหรือบ้านในจินตนาการ (imaginary home) โดยการดำเนินชีวิตประจำวัน (everyday life) ที่ดูเหมือนมีความน่าเบื่อ เพราะอาจจะซ้ำซาก จำเจ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การดำเนินชีวิตประจำวันนั้น มีการเปลี่ยนแปลงทีละน้อยไปตามสิ่งที่อยู่โดยรอบ เช่น ตารางการทำงาน, การเติบโตของเด็กๆ ในบ้าน หรือคำสั่งจากนายจ้าง

เมื่อสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนต่างทำมาหากินเพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงในการเป็นอยู่แบบทุนนิยม จนละเลยการใช้ชีวิตในครอบครัว จนต้องมีการจ้างงานแรงงานต่างด้าวมาทำงานภายในบ้านของตน อยู่ด้วยกัน กินด้วยกันราวกับเป็นคนในครอบครัว ดังนั้น แรงงานต่างด้าวจึงมีส่วนสำคัญยิ่งในสังคมสมัยใหม่ ที่เป็นส่วนประกอบเล็กๆ ส่วนหนึ่งที่สำคัญ

จากการศึกษาผ่านการวิเคราะห์จังหวะ (rhythmanalysis) ความเป็นอยู่ของชาวกะเหรี่ยงในกรุงเทพมหานคร พบว่า ชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงมักมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากบ้านเกิดเนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนมากเนื่องจากปัญหาความยากจน จึงต้องหยุดเรียนหนังสือตั้งแต่ยังเด็ก หรือไม่ได้เรียนหนังสือเลย ออกมาใช้แรงงาน ปลูกสวน ทำไร่ ทำนา เพื่อแลกกับค่าแรง

หลักสิบบาทต่อวัน ทำให้ชาวกะเหรี่ยงส่วนมากตัดสินใจย้ายออกจากพื้นที่ตั้งแต่วัยรุ่น เพื่อเข้าสู่ประเทศไทย เพื่อทำงานแลกเงินที่มีโอกาสได้ค่าแรงที่สูงกว่า ถึงแม้ในตอนต้นต้องกู้หนี้ยืมสินมากก็ตาม โดยส่วนมาก ก็จะเก็บเงินที่ได้จากการทำงาน เพื่อส่งกลับบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิง จะส่งเงินกลับบ้านมากกว่าผู้ชายที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร เพราะผู้หญิงมักมีความสามารถในการเก็บหอมรอมริบมากกว่า อีกทั้งยังเป็นวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่นับถือพ่อ แม่ และบรรพบุรุษ จึงรู้สึกว่าการเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นบุญอันประเสริฐยิ่ง

การมาของคนพลัดถิ่นเหล่านี้ มักจะอยู่ในกระบวนทัศน์ของคำว่า “บ้าน” ซึ่งหมายถึง บ้าน ที่แปลว่าถิ่นกำเนิด และ บ้านที่แปลว่าที่พำนักอาศัย โดยชาวกะเหรี่ยงมักนำวัฒนธรรมจากรากเหง้า (root) ติดตัวมาตามเส้นทาง (route) เพื่อไปยังพื้นที่ใหม่ที่เขอาศัยอยู่ และอาจจะมีการเผยแพร่วัฒนธรรมไปบริเวณโดยรอบ ซึ่งพื้นที่โดยรอบอาจจะมีการปรับตัวตาม เช่นเครื่อง ATM ก็เริ่มมีภาษาพม่า หรือร้านค้าบางร้าน ก็มีทานาคาจำหน่าย

ซึ่งแรงงานชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับสังคมสมัยใหม่ โดยจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชนชั้นกลางที่วนอยู่กับการทำงาน หารายได้มาเลี้ยงครอบครัว จนอาจจะไม่มีเวลาดูแลครอบครัว และมีรายได้พอสมควรจึงสามารถว่าจ้างแม่บ้านมาดูแลบ้าน หรือผู้สูงอายุ หรือลูกหลานภายในครอบครัว แต่รายได้ก็มีไม่มากพอ จึงต้องว่าจ้างแรงงานต่างชาติเหล่านี้ ซึ่งต้องยอมแลกกับการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป แต่เมื่อมองดูในความเป็นจริงในโลกแห่งทุนนิยมแล้ว การเข้ามาของชาวกะเหรี่ยงนั้นก็มีส่วนสำคัญที่ช่วยประคับประคองสังคมสมัยใหม่ให้ก้าวเดินตามท่วงทำนองต่อไปได้

ท้ายที่สุดนี้ผู้เขียนจึงได้แนวคิดของการนำเสนอภาพยนตร์ศิลปะ ผ่าน การเล่าเรื่องชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในรูปแบบ 3 องค์ ทั้ง เรื่องราวในอดีตหรือรากเหง้า (root) ผ่านเส้นทาง (route) สู่ปัจจุบันบนพื้นฐาน ของชีวิตประจำวัน (everyday life) และอนาคต ที่แสดงถึงถิ่นพำนัก หรือบ้านใน จิตนาการ (imaginary home) โดยการสัมภาษณ์ในรูปแบบสนทนากลุ่มที่เน้นการตีแผ่ความจริง เพื่อแสดงถึงชีวประวัติของคนพลัดถิ่น สะท้อนผ่านการเล่าเรื่อง ภาษาภาพ รวมถึงการใช้ความเจ็บปวดในภาพยนตร์ที่เป็นภาษาสากลเพื่อให้ผู้ชม ได้ตระหนักถึงชีวิตของชาวกะเหรี่ยงพลัดถิ่นในกรุงเทพมหานคร

เอกสารอ้างอิง

- เกษม เพ็ญนิพนธ์. (2552). ความไกลห่างของวัฒนธรรมศึกษา. ใน สุวรรณา เกียรติไกรเพ็ชร (บรรณาธิการ), ความไกลห่างของวัฒนธรรมศึกษา ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ดา (นามสมมุติ). (2565). สัมภาษณ์. 24 ตุลาคม.
- นภาพร หะวานนท์. (2544). แม่ของบ้าน, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางผาสุก ทองเสวต เป็นกรณีพิเศษ. ม.ป.พ.
- บุษบงก์ วิเศษพลชัย. (2558). อับสรากลางไฟ: อัตวิสัย พื้นที่และประสบการณ์ ผัสสะ ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงบาร์ชาวกัมพูชา. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปริตตา เณลิเมเฝ้า กอนันตกุล. (2550) สมุดแม่: ประคองศรี เณลิเมเฝ้า 2460-2549. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.

มะลิ (นามสมมติ). (2565). สัมภาษณ์. 31 กรกฎาคม.

Ganbold, N. (2021). *The power of silence in film and why it makes a huge impact*. Retrieved November 30, 2023, from <https://www.freque.io/post/the-power-of-silence-in-film>.

Lefebvre, H. (1991). *Critique of everyday life*. (J. Moore, Trans.; Vol. 1). New York: Verso.

Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life*. (S. Elden, G. Moore, Trans.). New York: Continuum.

Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R. and Schmid, C. (2008). *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. New York: Routledge.

Stein, G. (1993). *Everybody's autobiography*. Cambridge, MS: Exact Change.